

Ablonczy Balázs

Válasz A. Sajti Enikő, Szávai Ferenc és Egry Gábor bírálataira

Mindenekelőtt köszönöm bírálóimnak, hogy időt és energiát fordítottak egy majdnem ötszáz oldalas monstrum elolvasására és értékelésére, és észrevételeikkel, kritikáikkal gazdagították a kézirat értékét. Külön köszönöm és megtiszteltetés számomra, hogy mindhárman vitára és elfogadásra érdemesnek tartották a kéziratot.

A. Sajti Enikő professzor bírálata sok tekintetben összecseng Egry Gáboréval, amennyiben a szöveg bizonyos mértékű töredezettségét említi, illetve azt, hogy a nemzetközi kapcsolatok két világháború közötti történetének főbb, és hagyományosan megemlített sarokpontjai (kisantant, Locarno, Dawes-terv, stb.) említés nélkül maradnak, vagy alulreprezentáltak az elbeszélésben. Ez kétségkívül így van (bár Locarno következményeivel és a különböző, Közép-Európára vonatkozó tervekkel a 8.4. fejezetben [*A tervek ideje*] 13 oldalban foglalkozom), ugyanakkor írás közben azzal a dilemmával szembesültem, hogy a magyar szempontból Ádám Magda és Ormos Mária, illetve Majoros István által viszonylag jól feltárt diplomáciatörténeti körülmények beemelése óriási pluszterjedelmet hozna, miközben sok tekintetben az eddigi munkák reciklálását jelentené, érdemi saját apport nélkül. Talán nem véletlen, hogy az újabb és a felhasznált régebbi, két világháború közötti időszakról szóló munkák inkább egy-egy évtizedre, vagy egy-egy eseményre fókuszálva beszélnek erről a két évtizedről, az áttekintő munkák (Duroselle, Adamthwaite vagy mások könyvei) inkább az összefoglaló monográfia/felsőoktatási tankönyv formátumához közelítenek, mert ezekkel a terjedelmi korlátokkal maguk is küzdenek. Meglehet, hogy a diplomáciatörténeti háttérrel tudottnak véve megnehezítettem a befogadást, de megbontottnak éreztem volna a fejezetek egymás közti egyensúlyát. De egy esetleges kiadás előtt mindenképp megfogadom a mondottakat.

Papp Árpádnak, a Magyarországgal kapcsolatos délszláv békeelőkészítésről kiadott dokumentumkötetét az anyaggyűjtés időszakában az általam vezetett Lendület-Trianon 100 Kutatócsoport is támogatta, sajnos az együttműködés aztán megszakadt köztünk, de a könyvről természetesen tudok, sokban hasonló az általunk kiadott, Hornyák Árpád szerkesztésében megjelent *Szerb iratok a trianoni békeszerződésről* c. kötethez – erre sem hivatkoztam, mert úgy éreztem, hogy a téma olyan óriásivá tágította volna a mű fókuszát (hiszen akkor a román, csehszlovák, és talán az osztrák ambíciókról hasonló hosszúságban kellett volna értekezniem, ezzel a viszonylag szűk, 1918-1921 közötti időintervallummal kapcsolatban), ami megintcsak terjedelmi gondokat okozott volna. Sajti Enikő értékelését igyekszem alaposan megfontolni és a szomszédos országok, illetve Franciaország viszonyát mindenképpen explicitebbé teszem a későbbiekben.

A gépelési hibákra, illetve a kontextuális kérdések (Pellé tábornok szerepe, a szabácsi mészárlás, a francia külügyminisztérium létszáma stb.) hiányaira tett utalásait mind elfogadom és nagy köszönettel vettem.

A gépelési hibákat, elütéseket a beadás óta több körben magam is gyomláltam, mindig megdöbbenve azon, hogy sokadik újraolvasás után miképpen maradhattak meg a szövegben. Különösen köszönöm Szávai Ferenc hosszú és tételes listáját az általa észlelt tévesztésekről. Az ő bírálatának szakirodalmi hiányosságokra vonatkozó viszonylag hosszú felsorolását két részre bontanám. Készséggel elismerem például, hogy a Szávai Ferenc által Hantos Elemérről írott

tanulmány elkerülte a figyelmet (*Hantos Elemér (1881-1942): egy elfeledett közgazdász*)¹ és Lojkó Miklós fundamentális 1995-ös forrásközlésének (*British Policy on Hungary 1918-1919*) is nyilván meglett volna a helye a lábjegyzetekben. Továbbá más bírálóknál is felbukkan, hogy a historiográfiai fejezet túl rövid, ez valóban megfontolást érdemel: valószínűleg túl hamar el akartam jutni a saját mondanivalóig, és nem volt türelmem mások munkáinak leírásához, ami hiba. De szerencsére még pótolható hiba. Ugyanakkor az nyilván teljesen felesleges, hogy a bibliográfiámban mintegy 25 oldalon keresztül felsorolt szakirodalmat tételesen ismertessem és bíráljam.

Van azonban a számonkért irodalomnak jónéhány olyan szegmense, amely egészen biztosan kívül esik a magyar-francia kapcsolatok történetének mégoly tágra értelmezett szakterületén is: a csehszlovák külügyminisztérium iratai a Habsburg-kérdésről, az 1918-1919-es brit külpolitikával kapcsolatos hazai szakirodalom (itt kétszer is felbukkan a Lojkó-műben már hivatkozott Amery-féle memorandum), illetve a szabadkőműves hadikórházak működését tárgyaló tanulmány, legyen az bármilyen innovatív, biztosan ilyen. Az optáns-ügyben említett és számonkért Varga Lujza-féle PhD-dolgozatnak, amelyet a disszerens 2021-ben védett meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, nemcsak munkahelyi bírálója voltam, hanem később a védelem ellen is lehettem. Így tartalmával teljesen tisztában vagyok, meritumait ismerem. A szerző Khuen-Héderváry Károlyról írott tanulmányát hivatkoztam is. Ahogy A. Sajti Enikő bírálatában jelezte a nevezetes Marczali-Ranke párbeszéd kapcsán, a történésznek néha döntenie kell, mit tesz láthatóvá abból az állványzatból, amelynek segítségével katedrálisát felhúzta (ezt a szép képet pedig Imreh István erdélyi gazdaságtörténésztől kölcsönöztem), én pedig úgy döntöttem, hogy ebben, a dolgozatban egyébként periférikus szerepre kárhoztatott témában Berkes Antal angol nyelven megjelent összefoglaló tanulmányát hivatkozom, Peter Becker és Natasha Wheatley fontos tanulmánykötetéből. Nem különösebben fontos, de Berkes Antal PhD-védésének is bizottsági tagja lehettem a Paris III Egyetemen, így a sokéves munkával készült 518 oldalas művet első kézből ismerem és szerzőjét megfelelő vezetőnek tartottam és tartom a kérdésben. Ez természetesen Varga Lujza művének érdemeiből nem von le semmit: csak annyit jelez, hogy abból a munkából nyomtatásban csak résztanulmányok jelentek meg, Berkeséből meg egy arányos és jól problematizált összefoglaló is.

Fodor Ferenc Telekiről szóló, 2001-ben kiadott emlékiratához/könyvéhez fontosnak tartom megjegyezni, hogy a munkát magam is felhasználtam 2005-ben megjelent Teleki Pál-életrajzomban, és Tilkovszky Loránt témában kifejtett, évtizedeken át húzóó munkásságát nagyra tartom, még ha ennek korábban nem is a megfelelő formában adtam kifejezést. A mondott mű 548. oldalán azonban nincs szó birtokperről: a tulajdonomban lévő példány szerint ezen az oldalon Tilkovszky Teleki Pál revíziós elképzeléseit taglalta. Nem egészen tudtam egészében megragadni opponensem szándékát, amellyel a Fodor Ferenc által írott Teleki Pál-életrajzból idéz hosszan: az idézőjelek lemaradtak, de gondolom csak figyelmetlenségből.² Úgy gondolom, hogy a frankhamisításban játszott Teleki-szerep elkenése nemcsak Gerő László őrnagy, egykori cserkésztsízt érdeme, a 8.2.1. fejezetben igyekeztem is bizonyítani, francia-magyar közös érdek és talán kezdeményezés is.

Rátérve a gravámenek legsúlyosabbikára, a Gulyás László által főszerkesztett *A trianoni békediktátum története hét kötetben* című munka hiányára a felsorolt irodalomból, a következőket kívánom megjegyezni (nyilvánvalóan nem kitérve arra, hogy – miképp ezt bírálom is megjegyzni – a

¹ Tényleg mellékszál, de Hantos 1880-ban született, ahogy erről a Pesti Neológ Izraelita Hitközség anyakönyve is tájékoztat: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-99G9-F7FW?cat=292437> A Magyar Életrajzi Lexikon datálása téves.

² Fodor Ferenc: *Teleki Pál. Egy „bujdosó könyv”*. (S. a. r.: Tilkovszky Loránt és Szávai Ferenc Tibor). Budapest, 2001, Mike és Társa Antikvárium. 101-102.

megjelenés előtt lévő VI. és VII. kötetet nem ismerhetem, de köszönettel vettem a majdan megjelenő mű karakter- és oldalszámait): mondott kötetben a magyar-francia viszonyról szóló részek általában Bene Krisztián és Majoros István munkái. Bene és Majoros egyébként az itt közöltekénél jóval terjedelmesebb munkáira intenzíven hivatkoztam a műben. Bene írásaira tucatnyi alkalommal, Majoros Istvánéira valamivel többször. A hivatkozott művek terjedelme több száz oldal. Kontextualizálhatja az említések számát, hogy saját műveimet is körülbelül ebben a nagyságrendben citáltam a dolgozat 1286 jegyzetének némelyikében. Gulyás László nevét egyébként nem kerültem az értekezésben, általa szerkesztett más műre találni hivatkozást az értekezésben. Úgy ítélem meg, hogy a hiányolt kötet szerzői másutt mélyebben és részletesebben fejtik ki az engem foglalkoztató problémákat.

Egry Gábor bírálatában, ha jól érzékelttem, két kritikai megjegyzés dominál: ha rosszul értettem, akkor ennek az opponens tapintatos megfogalmazása az oka, amiért egyébként külön hálás vagyok. (Eltekintve mármint a magyar-francia tárgyalások gazdasági előtörténetének kérdéséről, amellyel kapcsolatban tudom, hogy Egry Gábor kutatásokat folytat, és amelyek eredményeit magam is várom). A két kritika közül egyik a dolgozat stílusát érinti, eszerint az értekezés megfogalmazásaiban sokkal közelebb van az általam írott ismeretterjesztő munkák hangütéséhez. Ez kétségkívül szándékos volt részemről, amennyiben fontosnak tartom, hogy a történettudomány ne zárja be magát egy olyan térbe, ahova az érdeklődő, de nem szakmabeli közönség nem tudja követni. Ennek az esetenként könnyedebb hangvételnek természetesen a jóízűség, arányérzék, érthetőség határait kell, hogy szabjon. De azt hiszem mindnyájan fel tudunk idézni olyan, akár Egry Gáborral közösen látogatott egyetemi kurzusokat, amelyek során tanáraink tökéletes anyagismerettel, de néha frivol vagy szabadszájú szóhasználattal ismertették meg velünk az adott korszak problémáit, megfogalmazásaik mégsem mentek a szakmaiság rovására. Hasonló szellemben fogant tanulmányaik egy-egy megfogalmazása pedig évek, évtizedek múlva is szállóigeként terjedt és terjed. Hirtelen Engel Pál vagy Gergely András által az Eötvös Collegiumban tartott órák és az említett tudósok tanulmányai jutnak eszembe – nem kizárva természetesen azt a lehetőséget, hogy némely itteni megfogalmazásommal elvettem a sulykot.

A nyelvi megformálás kritikájánál talán fontosabb az, amit Egry Gábor az aszinkron, inkompatibilitás, aszimmetria hármásáról, mint értelmezési keretről írt: hogy ez és a duroselle-renouvin-i elmélet nem elég szoros ennek a széttartó ismeretanyagának az összefogásához. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy ezen a problémán magam nem morfondíroztam az írás közben, és nem igyekeztem más elméleti alapon író szerzőket is téziseim mellé állítani (amelyek, mármint a tézisek, azért mégiscsak léteznek: a fenti hármason kívül ide tenném a korszakhatárok elmosódását, a politikai rendszereken átívelő tudástranszferek meglétét vagy ezek kísérleteit és a kisállamok fontosságát egyes nagyállami elitek körében), de sem az idealista, sem a realista iskola klasszikusai, sem a nemzetközi kapcsolatok elméletét összefoglaló egyéb művek (így például Dario Battistella áttekintése³) nem adtak olyan magától értetődő segítséget ebben a reflexióban, amit minden erőltetés nélkül alkalmazhattam volna ebben a viszonyrendszerben. Szándékom az volt, hogy a diplomáciai döntéshozatalra ható olyan körülményeket mutassak be, amelyek jóval túlterjednek a nyers diplomáciatörténeti leíráson, és két ország viszonyrendszerét alapvetően meghatározó körülményekről beszélnek. Ezért igyekeztem úgy tagolni az elbeszélést, hogy személyek és intézmények után a nemzetközi kapcsolatok figyelméből talán kimaradó közös ügyekről beszéljek, majd a két ország közötti viszonyokban szerepet játszó hálózatokról, végül a tágabb közvéleményekben élő képek némelyikét vegyem szemügyre. Személy–intézmény–probléma–hálózat–kép sorrendje nyilván nem megbonthatatlan, de szándékom szerint az egyeditől és

³ Dario Battistella: *Théorie des relations internationales*. Paris, 2012, Presses des Sciences Po.

konkrétól haladtam az általánosabb és egyúttal elvontabb felé, bizonyos értelemben keretet adva a diplomáciatörténetnek, művelődéstörténeti és egyes helyeken prozopográfiai megközelítést adva egy külpolitika-történeti témának. Abban bízom, hogy munkám hasznos lesz más diszciplínák képviselőinek (irodalom- vagy művészettörténészeknek) is, hogy a korszak pezsgő magyar-francia viszonyait saját diszciplínájukon túl is értékelni tudják.

Válaszom végén szeretném megköszönni mindhárom bírálónak a munkájukat és ahogy a szövegben is jeleztem, megjegyzéseiket, kritikáikat mindenképpen igyekszem beépíteni egy majdani kiadásba.

Budapest, 2024. október 4.

Ablonczy Balázs